

ZDZISŁAW PIETRZYK

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej

 <https://orcid.org/0000-0002-5159-1037>

DOI: 10.26106/qx6b-c596

ANDRÉ SÉGUENNY (1938–2019)

Andrzej Ściegienny – bo tak do 1975 roku brzmiało imię i nazwisko wybitnego historyka, badacza dziejów spirytualistów – urodził się 12 kwietnia 1938 roku w Brześciu nad Bugiem jako syn Wincentego i Zofii z Gutowskich. Jego ojciec był zawodowym oficerem dyplomowanym Wojska Polskiego, do którego wstąpił w trakcie jego tworzenia się 1 listopada 1918 roku. Od 1937 roku W. Ściegienny służył w Brześciu nad Bugiem w 35. pułku piechoty i tamże urodził się Andrzej. W okresie wojny W. Ściegienny przedostał się do Francji, a po jej upadku ewakuowano go do Anglii. W 1942 roku został jako ci-chociemny zrzucony na teren Polski. Po wojnie ukrywał się pod przybranymi nazwiskami¹ i był prześladowany przez ówczesne władze, co wpłynęło na życie jego syna.

Do szkoły średniej A. Ściegienny uczęszczał w latach 1951–1955 w Łodzi, gdzie jego ojciec przybrał nazwisko Bobowicz. W latach 1955–1957 studiował na Wydziale Łączności na Politechnice Warszawskiej. W 1957 roku przez kilka miesięcy przebywał we Francji. Po powrocie do Polski zrezygnował ze studiów politechnicznych. W latach 1958–1963 kontynuował studia w zakresie filozofii w katedrze filozofii nowożytnej na Uniwersytecie Warszawskim (UW) kierowanej przez prof. Leszka Kołakowskiego. Studia uniwersyteckie z zakresu filozofii ukończył uzyskaniem tytułu magistra filozofii w 1963 roku.

¹ K.A. To ch m a n, *Ściegienny Wincenty Bartłomiej*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 50, red. nac. A. R o m a n o w s k i, Warszawa–Kraków 2014–2015, s. 472–474.

W okresie studiów aktywnie uczestniczył w życiu studenckim. Był zaangażowany w działalność Centralnego Klubu Studentów Politechniki Warszawskiej „Stodoła”. Dla działającego w Stodole kabaretu na przełomie lat 50. i 60. XX wieku pisał teksty, w tym teksty piosenek. W latach 1959–1960 działał w grupie poetyckiej Anabasis założonej przez Mariana Ośniałowskiego. Grupa ta miała zrzeszać młodych poetów nienależących do żadnych ugrupowań i wędrować „przed siebie w poszukiwaniu niewiadomego celu”². W 1960 roku A. Ściegienny przystąpił do ugrupowania poetyckiego Grupa Warszawska założonego przez Jerzego Stanisława Czajkowskiego, jednego z twórców dwutygodnika „Współczesność”. W piśmie „Wiatraki” (miesięcznym dodatku literackim „Faktów i Myśli”) zamieścił we wrześniowym numerze w 1959 roku wiersz *Śmierć Piotra Czajkowskiego*. Swoje utwory publikował w czasopismach literackich takich jak „Twórczość” – obok Edwarda Stachury – i „Almanach Młodych”. W 1961 roku jego wiersze ukazały się w zbiorze *Dysonanse*, umieszczonym w serii *Zeszyty Poetyckie* wydawnictwa Iskry. W tomie tym opublikowali swoje utwory także Bogdan Loebel, Joanna Pollakówna i Zbigniew Zalewski³. Od 1961 roku A. Ściegienny należał do Związku Autorów i Kompozytorów Scenicznych.

W czasie studiów w katedrze filozofii nowożytnej UW A. Ściegienny brał udział w badaniach socjologicznych. Kierował w latach 1960–1963 ekipą badawczą w projekcie „Świadomość społeczna i światopogląd polskich pracowników nauki”, prowadzonym przez prof. Irenę Nowakowską. Uczestniczył w badaniach socjologicznych nad ówczesnym społeczeństwem (między innymi badania pod nazwą „Stratyfikacja społeczna w Polsce”, którymi przewodził prof. Stefan Nowak), już jako pracownik katedry filozofii nowożytnej UW (od 1963 roku).

Andrzej Ściegienny rozpoczął pracę w katedrze filozofii nowożytnej UW na stanowisku asystenta pod kierunkiem prof. L. Kołakowskiego. Poza wypełnianiem obowiązków nauczyciela akademickiego i badacza zajmował się tłumaczeniami tekstów filozoficznych. Przetłumaczył między innymi dzieło Sorena Kierkegaarda *Jednostka i tłum*⁴ oraz uczestniczył w przygotowaniach do wydania w języku polskim dzieła Helmuta Gillnera *Fryderyk Nietzsche. Filozoficzna i społeczna doktryna immoralizmu*⁵. Już w emigracyjnym okresie jego życia w druku ukazały się w jego tłumaczeniu listy Dietricha Bonhoeffera z więzienia, zawarte w *Wyborze pism* tego niemieckiego antyfaszysty⁶.

² J. Kulmowa, [Odpowiedź na ankietę z 1981 roku], cyt. za: E. Głębička, *Grupy literackie w Polsce 1945–1989. Leksykon*, Warszawa 2000, s. 204.

³ J. Pollakówna, *Dysonanse*, Warszawa 1961, *Zeszyty Poetyckie* (zawiera również: B. Loebel, *Szkie do pejzażu*; A. Ściegienny, *Wiersze*; Z. Zalewski, *Gliniana krtań*).

⁴ S. Kierkegaard, *Jednostka i tłum*, tłum. A. Ściegienny, [w:] *Filozofia egzystencjalna*, wyb. i wstęp L. Kołakowski, K. Pomian, Warszawa 1965, s. 51–58, *Wybrane Teksty z Historii Filozofii*.

⁵ H. Gillner, *Fryderyk Nietzsche. Filozoficzna i społeczna doktryna immoralizmu*, [przedm. J. Gawarewicz, weryfikacja cytatów z dzieł wydanych w języku polskim A. Ściegienny], Warszawa 1965.

⁶ D. Bonhoeffer, *Wybór pism*, wyb., oprac. oraz noty wstępne A. Morawska, [tłum. A. Ściegienny], Warszawa 1970, *Biblioteka „Więzi”*, t. 27.

W ramach pracy w katedrze filozofii nowożytnej UW rozpoczął studia nad dziejami myśli reformacyjnej, czego pierwszym efektem była rozprawa *Spór Erazma z Lutrem*, drukowana w pracy zbiorowej *Antynomie wolności. Z dziejów filozofii wolności*⁷. Rok później ukazała się pierwsza monografia A. Ściegiennego – *Luter*, opublikowana w serii *Myśli i Ludzie* oficyny Wiedza Powszechna⁸. Stanowiła ona pokłosie badań nad dziejami doktryn religijnych wczesnej reformacji i była jednocześnie jedną z pierwszych polskojęzycznych biografii tego reformatora. Andrzej Ściegienny wskazywał, że Marcin Luter w pierwszym etapie swojej działalności (czyli do około 1520 roku) był reformatorem Kościoła katolickiego, a następnie już ideologiem nowego podejścia do wiary. Biografia i doktryna nauki niemieckiego teologa zostały przedstawione w przystępny sposób. Jako załącznik A. Ściegienny zamieścił kilka tekstów źródłowych autorstwa reformatora, w tym: *Do chrześcijańskiej szlachty narodu niemieckiego o poprawie stanu chrześcijańskiego*, *O niewolnej woli* i *Kazanie o dobrych uczynkach*.

W drugiej połowie lat 60. XX wieku A. Ściegienny publikował artykuły dotyczące filozofii oraz tematu, nad którym pracował przez wiele lat od czasów studenckich, to jest podejścia Erazma z Rotterdamu i Marcina Lutra do reform Kościoła w latach 20. XVI wieku, a także wystąpień filozofów i teologów związanych z kwestiami chrystologicznymi. Jego prace znalazły się w dziele *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*⁹, zamieszczał je również w piśmie społeczno-kulturalnym Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli „Argumenty” oraz w „Zeszytach Argumentów”. W redakcji „Argumentów” pracował jako asystent Bronisława Geremka.

Po wystąpieniach młodzieży studenckiej w marcu 1968 roku A. Ściegienny wraz ze swoim profesorem L. Kołakowskim solidaryzował się ze studentami i występował w ich obronie. Z tego powodu został w 1968 roku relegowany z UW. Zajmował wówczas stanowisko starszego asystenta. Przez prawie dwa lata nie mógł uzyskać żadnej pracy, mimo że składał oferty w różnych instytucjach.

W 1970 roku dzięki zaproszeniu na stypendium do Francji przez profesora filozofii Gabriela Marcela i sfinansowaniu wyjazdu przez Fondation pour une entraide intellectuelle européenne oraz pisarza Jerzego Andrzejewskiego wyjechał z Polski. W Paryżu odbył kurs w École pratique des hautes études pod kierunkiem wybitnego znawcy życia i twórczości Erazma z Rotterdamu prof. Roberta Mandrou. Kurs, a właściwie studia, w tej prestiżowej instytucji dla badaczy dziejów kultury ukończył uzyskaniem dyplomu. Duży wpływ na edukację A. Ściegiennego w École pratique miał prof. Richard Stauffer, wybitny szwajcarski historyk i teolog, pełniący wówczas funkcję kierownika badań nad historią i teologią reformacji. W Paryżu A. Ściegienny uczęszczał na zajęcia w Instytucie Katolickim (Institut Catholique), gdzie pod kierunkiem między innymi ks. Józefa Wolińskiego uzupełniał swoją wiedzę z zakresu greki, łaciny oraz patrystyki, tak bardzo po-

⁷ A. Ściegienny, *Spór Erazma z Lutrem*, [w:] *Antynomie wolności. Z dziejów filozofii wolności*, red. M. Drużkowski, K. Sokół, Warszawa 1966, s. 185–204.

⁸ Tenże, *Luter*, Warszawa 1967, *Myśli i Ludzie*. 2, *Filozofia Nowożytna i Współczesna*.

⁹ *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, kom. red. B. Baczkó [i in.], Wrocław 1971.

trzebnych w studiowaniu teologii oraz zrozumieniu postaw i zachowań ludzi z XVI wieku przejawianych „w poszukiwaniu prawdziwej wiary”¹⁰.

W 1971 roku A. Ściegienny uzyskał kolejne stypendium w Institut für Europäische Geschichte w Moguncji. Przebywał w nim w latach 1971–1972 w sekcji historii religii zachodnioeuropejskiej pod kierunkiem jej ówczesnego dyrektora prof. Josepha Lortza. W ramach stypendium pracował nad studium z zakresu podstaw soteriologii w kontekście myśli Marcina Lutera i Erazma z Rotterdamu. Po rocznym pobycie w Moguncji powrócił do Francji i został zatrudniony w Centre national de la recherche scientifique (CNRS), a następnie skierowany do pracy w Centre d'études supérieures de la Renaissance (CESR) przy Uniwersytecie w Tours (Université de Tours). W trakcie pobytu w Moguncji oraz w czasie pracy w Tours przygotował rozprawę doktorską pod kierunkiem Jeana-Claude'a Margolina, dotyczącą poglądów teologiczno-filozoficznych śląskiego spirytualisty Kaspara Schwenkfelda. Przewodniczącym komisji przyjmującej w 1974 roku pracę A. Ściegiennego był wybitny historyk francuski Jean Delumeau. Została ona opublikowana rok później w serii prowadzonej przez wydawnictwo Institut für Europäische Geschichte i nosiła tytuł *Homme charnel, homme spirituel. Étude sur la christologie de Caspar Schwenckfeld (1489–1561)*¹¹. W 1974 roku A. Ściegienny ponownie przebywał na stypendium w Moguncji.

Rok 1975 był przełomowy w życiu A. Ściegiennego, ponieważ przeprowadził się wówczas do Strasburga, gdzie badacze dziejów reformacji, teologii i religii założyli Groupe de recherches sur les non-conformistes religieux des XVIe et XVIIe siècles et l'histoire des protestantismes (GRENEP). Należał on do współorganizatorów tej grupy i ściśle współpracował z Jeanem-Georges'em Rottem, historykiem Alzacji i dziejów religii, oraz Markiem Lienhardem, badaczem dziejów filozofii i teologii protestanckiej. Organizacyjnie dalej był pracownikiem CNRS, ale blisko współdziałał z Wydziałem Teologii Protestanckiej Uniwersytetu Marca Blocha w Strasburgu (Faculté de théologie protestante de l'Université de Strasbourg). Grupa GRENEP zakładała prowadzenie badań nad dziejami reformacji, między innymi nad myślą najważniejszych związanych z nią postaci, takich jak Jan Kalwin, Marcin Luter i Marcin Bucer, ale przede wszystkim nad działalnością tych ugrupowań religijnych i poszczególnych reformatorów, którzy nie znaleźli uznania władz świeckich i byli uważani za dysydentów i nonkonformistów religijnych.

Andrzej Ściegienny szybko dał się poznać jako doskonały badacz i jednocześnie organizator życia naukowego. W 1977 roku wraz z Jeanem-Georges'em Rottem, Ber-

¹⁰ Nawiązanie do tytułu tomu zbiorowego: A. Ściegienny, *W poszukiwaniu prawdziwej wiary. Szkice z historii religii XVI wieku. Humanizm, reformacja, spirytualizm*, Lublin 2009.

¹¹ A. Ściegienny, *Homme charnel, homme spirituel. Étude sur la christologie de Caspar Schwenckfeld (1489–1561)*, Wiesbaden 1975, *Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz*, 76. Książka ta ukazała się także po angielsku: A. Ściegienny, *The Christology of Caspar Schwenckfeld. Spirit and Flesh in the Process of Life Transformation*, trans. by P.C. Erb and S. Niemołt, Lewiston, N.Y., USA 1987, *Texts and Studies in Religion*, Vol. 35.

nardem Rousselem, Rodolphe'em Peterem i Markiem Lienhardem przedstawił założenia programu badawczego polegającego na studiowaniu i opracowywaniu dziejów nonkonformistów religijnych w Europie. Początkowo projekt miał obejmować przede wszystkim nonkonformistów religijnych związanych ze Strasburgiem – mieszkających w nim lub mających z nim styczność w latach 1520–1648¹². Założeniem serii *Bibliotheca Dissidentium* było publikowanie biografii wybranych postaci oraz bibliografii ich dzieł, zarówno ogłoszonych drukiem, jak i rękopiśmiennych, omówienie treści ich poszczególnych utworów i dokumentów wydanych za ich życia, a także późniejszych dokumentów i literatury na ich temat, scharakteryzowanie ich korespondencji. Biobibliografia poszczególnych sylwetek odgrywała rolę biograficzną, bibliograficzną oraz osadzającą w kontekście historycznym. Po trzech latach przygotowań w 1980 roku ukazał się pierwszy tom z serii *Bibliotheca Dissidentium*, którego A. Ściegienny był współautorem i redaktorem¹³. W tomie tym zamieszczono biobibliografię między innymi Johanna Campanusa i Christiana Entfeldera. Andrzej Ściegienny, redagując tę serię wydawniczą w latach 1980–2008, prowadził ją z wielkim oddaniem, zaangażowaniem i profesjonalizmem. Zabiegał o autorów z różnych krajów Europy, by przedstawić jak najszerszą paletę sylwetek nonkonformistów religijnych, których działania można podsumować jako sprzeciw wobec Kościołów oficjalnych oraz głównych kierunków religijnych i ich doktryn.

Na początku lat 80. XX wieku A. Ściegienny nawiązał kontakt z prof. Wacławem Urbanem, co zaowocowało skierowaniem uwagi redaktora serii *Bibliotheca Dissidentium* na badania nad heterodoksją w Europie Centralnej i Wschodniej. Efektem wspólnej pracy badaczy był obszerny tom dotyczący najwybitniejszego myśliciela polskiego XVI wieku Andrzeja Frycza Modrzewskiego¹⁴. Na potrzeby serii *Bibliotheca Dissidentium* dzięki staraniom jej redaktora zostało sporządzonych 16 biografii radykalnych reformatorów związanych z Polską. Kolejnym kierunkiem współpracy z historykami z Europy Centralnej były Węgry. Badacze węgierscy na czele z Mihályem Balázsem zaprezentowali w *Bibliotheca Dissidentium* swoje badania nad nonkonformistami religijnymi¹⁵. W serii kierowanej przez A. Ściegiennego zostały uwzględnione także postaci

¹² B. Rousseau, A. Séguenny, *Les non-conformismes aux XVIe et XVIIe siècles. Bilan d'une première enquête sur les travaux en cours*, avec la collab. de M. Lienhard, R. Peter, J. Rott, „Revue d'histoire et de philosophie religieuses” LVII, 1977, n° 2, s. 209–222.

¹³ *Bibliotheca dissidentium. Répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles*, t. 1, *Johannes Campanus, Christian Entfelder, Justus Velsius, Catherine Zell-Schütz*, éd. par A. Séguenny, textes revus par J. Rott, Baden-Baden–Bouxwiller 1980, *Bibliotheca Bibliographica Aureliana*, 79.

¹⁴ A. Séguenny, W. Urban, *Bibliotheca dissidentium. Répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles*, t. 18, *Andrzej Frycz Modrzewski (Modrevius)*, éd. par A. Séguenny en collab. avec J. Rott, Baden-Baden–Bouxwiller 1997, *Bibliotheca Bibliographica Aureliana*, 151.

¹⁵ *Bibliotheca dissidentium. Répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles*, t. 12, *Ungarländische Antitrinitarier. Tamás Arany, István Basilius, István Császmai, Lukács Egri, Elias Gezmidele*, einl. von M. Balázs, éd. par A. Séguenny en collab. avec I. Backus, J. Rott, Baden-Baden–Bouxwiller 1990, *Bibliotheca Bibliographica Aureliana*, 121; J. Káldos, *Bibliotheca dis-*

związane z heterodoksją w Kościele prawosławnym, a autorem artykułów o nich był prof. Mikhail Dmitriev¹⁶.

Efektom prac A. Ściegiennego nad *Bibliotheca Dissidentium* było wydanie 26 tomów w serii głównej oraz 8 tomów w podserii *Scripta et Studia*, zawierającej monografię, które w założeniu jej redaktora miały ukazywać religijne ruchy dysydenckie w Europie. Autorami publikacji poza A. Ściegiennym byli między innymi Wacław Urban, Mihály Balázs, R. Emmet McLaughlin, Michael Screech. Dzięki staraniom redaktora seria była publikowana w prestiżowym wydawnictwie naukowym Valentina Koenera w Baden-Baden. Tworząc to wielkie dzieło, A. Ściegienny stał się osobą znaną w międzynarodowym środowisku badaczy dziejów reformacji na całym świecie. Był zapraszany na konferencje naukowe, w tym do Polski. Wraz z przejściem na emeryturę w 2008 roku przekazał redakcję *Bibliotheki Dissidentium* prof. Martinowi Rothkegelowi.

Z Polską i nauką polską A. Ściegienny nie zerwał nigdy kontaktów. Starannie pielęgnował język polski, niejednokrotnie wskazując nam, mieszkającym w Polsce, na niechlujstwo językowe panujące w naszej Ojczyźnie. Wraz z żoną Jadwigą prenumerowali miesięcznik „Kultura” i kwartalnik „Zeszyty Historyczne”, wydawane przez paryski Instytut Literacki (Institut Littéraire). Starał się być na bieżąco z wydarzeniami w Polsce, interesował się sytuacją społeczną, gospodarczą i polityczną. Zgodnie z zasadą „Z oddali widać lepiej” w latach 90. XX wieku trafnie komentował i przewidywał rozwój sytuacji politycznej w naszym kraju. W trudnych czasach zrywu solidarnościowego i w późniejszych latach 80. XX wieku starał się pomagać rodakom w Ojczyźnie, organizując pomoc materialną, i przyjeżdżał do niej jako osoba zaangażowana w pomoc charytatywną. Po nawiązaniu kontaktu z kieleckim i lubelskim środowiskiem historycznym i odnowieniu relacji z historykami z rodzinnej Warszawy dość często przyjeżdżał do Polski. Brał udział w seminariach i kolokwiach naukowych. Należy podkreślić, że A. Ściegienny należał do tych osób, które przebywając na emigracji, poza granicami Polski, nigdy nie straciły realnego kontaktu z Ojczyzną. Mieszkała w niej jego matka, o której zawsze mówił z wielkim oddaniem i którą starał się często odwiedzać.

Na pomoc A. Ściegiennego w zakresie różnych przedsięwzięć naukowych, które prowadziły do propagowania naszych dziejów i kultury na zachodzie Europy, mogło liczyć wiele osób. Doskonałym przykładem jego zaangażowania w sprawy polskie i jednocześnie pomocy w działaniu naukowym był jego przyjazd do Krakowa na zaproszenie dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej prof. Krzysztofa Zamorskiego przy współdziałaniu z byłym dyrektorem prof. Janem Pirożyńskim. Andrzej Ściegienny spowodował, że zaproszenie to dotarło także do Valentina Koenera, właściciela Verlag Valentin Koerner.

sidentium. Répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles, t. 15, *Ungarländische Antitrinitarier*. György Enyedi, unter Mitw. von M. Balázs, éd. par A. Séguenny en collab. avec I. Bacus, J. Rott, Baden-Baden–Bouxwiller 1993, *Bibliotheca Bibliographica Aureliana*, 137.

¹⁶ M. V. Dmitriev, *Bibliotheca dissidentium. Répertoire des non-conformistes religieux des seizième et dix-septième siècles*, t. 19, *Dissidents russes, I. Feodosij Kosoj*, éd. par A. Séguenny en collab. avec J. Rott, Baden-Baden–Bouxwiller 1998, *Bibliotheca Bibliographica Aureliana*, 159.

W czasie wizyty V. Koernera w Bibliotece Jagiellońskiej w 1995 roku podjęto decyzję o współpracy z jego oficyną. Efektem było wydanie ośmiotomowego katalogu druków XVI-wiecznych należących do Biblioteki Jagiellońskiej¹⁷. O promowaniu polskich badaczy przez A. Ściegiennego mówił między innymi Jan Harasimowicz, autor dzieła o architekturze protestanckiej na Śląsku, który dzięki rekomendacji redaktora *Bibliotheki Dissidentium* mógł swoją książkę opublikować w wydawnictwie V. Koernera w Baden-Baden¹⁸. Andrzej Ściegienny starał się o stypendia i możliwości pracy badawczej we Francji i w Niemczech dla badaczy z Europy Środkowo-Wschodniej. Osobom przebywającym w Strasburgu udzielał wsparcia i gościny, których sam doświadczyłem, także w domu państwa Jadwigi i Andrzeja Ściegiennych, przebywając na badaniach archiwalno-bibliotecznych w tym mieście na przełomie lat 1990/1991.

Andrzej Ściegienny jako pracownik CNRS miał swój maleńki gabinet w gmachu Biblioteki Narodowej i Uniwersyteckiej w Strasburgu (Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg). Całe naukowe życie spędził wśród książek i bardzo doceniał rolę bibliotek i bibliotekarzy w procesie badawczym. Chętnie zgodził się na propozycję wejścia do Rady Naukowej „Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej”, w której pracach uczestniczył od rocznika LXIII, wydanego za 2013 rok.

Środowisko badaczy reformacji polskiej skupione wokół prof. Henryka Gmiterka z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, doceniając dorobek naukowy A. Ściegiennego, przygotowało tom zbiorowy z wyborem Jego artykułów, publikowanych w czasopismach naukowych i księgach zbiorowych we Francji, Polsce, Szwajcarii, USA i na Węgrzech¹⁹.

We Francji A. Ściegienny założył rodzinę. Jego żoną została wspomniana już Jadwiga z domu Duda (ur. 1945 w Makowie), która w 1974 roku uzyskała stopień doktora w zakresie egiptologii. W Strasburgu pracowała w Radzie Europy. Państwo Ściegienni mieli dwoje dzieci: Charles’a Séguenny’ego (ur. 1975), nauczyciela historii w Lycée Jean Monnet w Joué-lès-Tours, oraz Gabrielę Séguenny-Helmbacher (ur. 1985), nauczycielkę w szkole podstawowej w Strasburgu.

Andrzej Ściegienny zmarł w Strasburgu 9 marca 2019 roku. Został pochowany 13 marca 2019 roku na cmentarzu w Robertsau, dzielnicy Strasburga. Długoletni współpracownik zmarłego prof. M. Lienhard na zakończenie swojego szkicu o zmarłym kole-dze²⁰ napisał Jego krótką charakterystykę. Jest ona bardzo trafna, więc opinię tę mogę

¹⁷ *Catalogus librorum saeculi XVI qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviensis asservantur. BJ 16. Katalog druków XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. BJ 16, curavit M. Malicki, confecerunt M. Gółuska [i in.], [t. 1–8], Baden-Baden 2002–2005.*

¹⁸ J. Harasimowicz, *Protestanckie budownictwo kościelne*, [rozmowa], Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP – Dekada Reformacji, [online] <http://luter2017.pl/protestanckie-budownictwo-harasimowicz-architektura/> [dostęp: 8.06.2020]; t e n ż e, *Kunst als Glaubensbekenntnis. Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte der Reformationszeit*, Baden-Baden 1996, *Studien zur Deutschen Kunstgeschichte*, H. 359.

¹⁹ A. Séguenny, *W poszukiwaniu...*

²⁰ M. Lienhard, *André Séguenny (1938–2019)*, „Revue d’histoire du protestantisme”, t. 4, 2019, n° 2, s. 345–349.

przytoczyć niczym moją własną. Andrzej Ściegienny był badaczem rzetelnym, organizatorem i recenzentem wymagającym oraz krytycznym, potrafiącym zmobilizować innych do współpracy z *Bibliothecą Dissidentium* i do pracy badawczej, w tym piszącego te słowa. Był w swoich działaniach perfekcjonistą, choć czasem niecierpliwym, miał dar przekonywania do kontynuowania prac badawczych. „Na poziomie ludzkim był ujmujący, wierny przyjaźni, potrafił się śmiać”²¹.

Kraków, 8 czerwca 2020

Zdzisław Pietrzyk

²¹ Tamże. Tłumaczenie własne – Z.P.